

DEO 1 - Revizorska profesija

GLAVA 1
Pregled revizije

GLAVA 2
Izveštavanje u reviziji

GLAVA 3
Koncept nastavka poslovanja

GLAVA 4
Međunarodni standardi revizije

GLAVA 5
Profesionalna odgovornost

GLAVA 6
Regulatorno okruženje revizije

Pregled revizije – Komercijalna eksterna revizija je jedan od bitnih institucionalnih stubova tržišne privrede. Revizija je proces u kome kompetentna, nezavisna osoba akumulira i vrednuje dokaze o informaciji koja se može kvantifikovati, koja je povezana sa određenim ekonomskim entitetom, u svrhu određivanja i izveštavanja o stepenu korespondiranja između informacije koja se može kvantifikovati i unapred zasnovanog kriterijuma. Revizija finansijskih iskaza firme se obavlja da bi se utvrdilo da li se ukupni finansijski iskazi i informacije koje se mogu kvantifikovati verifikovane, i iskazane u skladu sa specifičnim odabranim kriterijumom. Univerzalni unapred odabrani kriterijum jesu generalno prihvaćeni i primenjeni računovodstveni principi ili standardi-MSFI/MRS.

Izveštavanje u reviziji – U reviziji je nezavisnost revizora ključna. Mentalna, profesionalna i izveštajna nezavisnost je osnov revizije. U reviziji postoje različiti izveštaji - pregled u reviziji koji pruža niži stepen uveravanja, dok revizorski izveštaji predstavljaju krunu izveštavanja. Revizorski izveštaj sam po sebi nije garancija. Pruža razumno uveravanje i nudi viši stepen kredibiliteta finansijskim iskazima firme koje su kreirali, potpisali i za njih odgovaraju direktori kompanije.

Koncept nastavka poslovanja – U reviziji se firma-klijent analizira na osnovu koncepta unapred neodređenog nastavka poslovanja. Obaveza je revizora da otkloni razumnu sumnju u sposobnost biznis entiteta da nastavi da posluje u unapred neodređenom vremenskom periodu. Uobičajeno je to period od najduže godinu dana od datuma finansijskih iskaza koji su bili predmet revizije.

Međunarodni standardi revizije – Kodifikacija Međunarodnih standarda revizije (MSR) i usluga srodnih reviziji je strukturirana tako što su pojedinačni standardi svrstani u šire grupe koje predstavljaju zaokružene celine određenih pitanja obavljanja revizije. U Priručniku Međunarodne federacije IFAC data je, sledeća struktura: uvodna pitanja, odgovornosti, planiranje, interna kontrola, revizijski dokaz, korišćenje rezultata rada drugih, zaključci revizije i izveštavanje, specijalne oblasti i usluge srodne reviziji.

Profesionalna odgovornost – Računovođe slično advokatima deluju kao zaposleni u firmi ili u svojstvu eksternih plaćenih nezavisnih konsultanata, bilo da obavljaju usluge revizije ili menadžment konsalting. Zbog toga su eksterne računovođe koji pružaju usluge revizije stvarno ugovarači posla pružanja profesionalnih usluga, sa visokim i precizno određenom profesionalnom i materijalnom odgovornošću.

Regulatorno okruženje revizije – U svetu je revizija način odgovora na objavljene finansijske iskaze kompanije da bi se rešio agencijski problem, koji je kod nas još stvarno dalek jer je koncept tržišta i kapitala relativno malo primenljiv u praksi. Akcionari zahtevaju da je informacija iz finansijskih iskaza na osnovu koje donose odluku stvarno kredibilna, a to dodatno uveravanje pruža revizorski izveštaj i izraženo mišljenje revizije-revizorsko mišljenje. U tržišnom okruženju cilj firme jeste maksimizacija vrednosti i dobrobiti akcionara na dugi rok, što se ostvaruje kroz konstantnu optimizaciju finansijske pozicije firme kroz visoke i rastuće godišnje profite. Revizija ima perspektivu u privrednom okruženju u kome su koncepti "istinit i pošten" u finansijskom izveštavanju centralni, što nije karakteristika ekonomskih sistema na početku tranzicije, ali im jeste strateški razvojni cilj.

Pregled revizije

UVOD U REVIZIJU

Ciljevi:

1. Upoznavanje studenata i potencijalnih budućih revizora i ovlašćenih revizora (kandidati za ova profesionalna zvanja) koji se stiču polaganjem ispita pred Komisijom ministarstva za finansije sa koncepcijom i tehnikama eksterne i delimično interne revizije odnosno sa sistemom internih računovodstvenih i sa njima povezanih menadžersko - finansijskih kontrola (SIK). Saznaćete koji su osnovni tipovi revizorskih izveštaja, koji su standardni u svetu i široko prihvaćeni onako kako ih je razvijala, usvojila i sprovodi Međunarodna federacija računovodstvenih eksperata (IFAC).
2. Ispitivanje zakonskih i regulativnih mera povezanih sa profesijom revizora na međunarodnom planu (pre svega Međunarodni standardi revizije, Direktive Evropske unije EU) i nacionalnom planu (Zakoni o računovodstvu i o reviziji, i ostala regulativa).
3. Određivanje i opisivanje različitih tipova i vrsta revizije koji se primenjuju u praksi većine zemalja sa tržišnom privredom:
 - *Eksterna komercijalna nezavisna revizija*
 - *Interna revizija*
 - *Revizija efikasnosti (eng. value for money - VFM)*
 - *Operativna revizija*
 - *Menadžmentska ili revizija menadžmenta*
 - *Ekološka revizija.*

Pre nego što dublje uđemo u objašnjenja osnovnih tipova revizije ističemo da je na primer revizija efikasnosti tip usluga u reviziji koji obezbeđuje veću efikasnost poslovanja preduzeća, sa ciljem da se obezbedi maksimalni povraćaj uloženog kapitala - profiti. Takođe se ovaj tip obavlja u javnom sektoru kod javnih preduzeća gde se sagledava kako je moguće sa istim budžetskim sredstvima obezbediti obimnije i kvalitetnije usluge građanima i drugim institucijama.

NAPOMENA

Ovo je uvodni univerzitetski udžbenik koji je namenjen takođe kandidatima za sticanje profesionalnih zvanja u reviziji i praktikujućim revizorima, tako da će pitanja specifičnih tehnologija u procesu revizije, procene rizika u reviziji, tehnike statističkih uzoraka i složenih procedura finansijske analize biti u funkciji uvodnog nivoa izučavanja revizije.

OSNOVNI CILJEVI

Upoznavanje sa ciljevima ove oblasti, sa delatnošću IFAC-a, sa osnovnim pojmovima revizije, korisnicima finansijskih izveštaja.¹

U narednom modulu - metodskoj jedinici ćemo sagledati bazične ciljeve eksterne revizije, koje je po svemu najznačajnija i najrasprostranjenija kao tip revizije. Upoznaćemo se sa revizorskim aktivnostima, šta je to *Pismo o angažovanju revizora* i čemu služi, kakve profesionalne kvalifikacije treba i mora imati revizor, standarde profesionalnog ponašanje i toliko značajne etike.

U modulu koji sledi se analiziraju osnovni tipovi revizije, složeni i nezaobilazan proces planiranja revizije, sastavni delovi revizorskih planova.

Ovladaćemo znanjima iz toliko potrebne administracije revizije, toliko potrebne i nezaobilazne kontrole samog procesa obavljanja revizije, koja osigurava standardni kvalitet revizorskih izveštaja, kako revizori ustrojavaju svoje evidencije, kako se obavlja testiranje tačnosti i kompilativno - kompilaciono testiranje, kako se prikupljaju uzorci u reviziji i kako se obavlja revizija u računarskom okruženju i uz pomoć računarske tehnologije.

U modulu o posebnim ciljevima revizije ćemo sagledati kako treba proveravati tvrdnje o kompletnosti, postojanju - egzistenciji, vlasništvu i valorizaciji - vrednovanju.

U reviziji je izuzetno značajno objavljivanje - obelodanjivanje kakve su pozicije osnovnih sredstava, zaliha, proizvodnje u toku, dužnika odnosno kupaca, gotovog novca, dobavljača i kreditora. To su sve pozicije iskaza stanja, alu su u reviziji jednako značajne stavke iskaza uspeha jer nam govore o tome da li i sa kolikim profitom odnosno gubitkom posluje firma.

Veoma je značajan modul koji nas upoznaje da pripremom revizorskih zaključaka i *istinitosti i poštenosti* finansijskih iskaza kao i propisane standardne forme revizorskih izveštaja.

U Evropskoj Uniji je značajna regulativa u pogledu IV i VIII Direktive kao i nacionalni zakoni o reviziji.

Na kraju ćemo nešto više sagledati alternativne vrste revizije: internu, operacionu, ekološku, i reviziju efikasnosti.

Da bi ste razumeli šta je savremena revizija u tržišnim uslovima morate raspolagati osnovnim informacijama o njenoj pozadini, prirodi i glavnim uticajima na aktivnosti koje se sprovode u procesu revizije. Pokušaćemo da odgovorimo na pitanje šta je revizija, zbog čega je i kome potrebna, kako se koristi, koja su njena ograničenja, jake i slabe strane. U fokusu će

¹ Termine finansijski izveštaji - iskazi, računovodstveni izveštaji, korišćićemo podrazumevajući praktično isto značenje.

takođe biti klasifikacija različitih tipova revizije i revizora. Na kraju ćemo posebno ukazati na novu granu moderne ekonomske nauke - ekonomiku revizije.

PRIRODA REVIZIJE

Prirodu revizije ćemo najjednostavnije odrediti kroz njenu definiciju, koju su postavili vodeći profesori revizije Arens i Lebeke. Da bi smo do kraja razjasnili ovaj pristup potrebno je detaljno raščlaniti narednu definiciju na ključne reči koje je sačinjavaju.

"Revizija je proces u kome kompetentna, nezavisna osoba akumulira i vrednuje dokaze o informaciji koja se može kvantifikovati, koja je povezana sa određenim ekonomskim entitetom, u svrhu određivanja i izveštavanja o stepenu korespondiranja između informacije koja se može kvantifikovati i unapred zasnovanog kriterijuma."²

Ovo je prva odrednica koju vredi uvek imati pred očima i potrebno je prihvatiti i dobro razumeti celu.

ŠTA JE TO INFORMACIJA KOJE SE MOŽE KVANTIFIKOVATI I ZASNOVANI KRITERIJUM?

Da bi ste mogli da obavite bilo kakvu reviziju mora prvo postojati računovodstvena ili neka druga informacija. Najčešće je to finansijska u formi koja se može lako verifikovati. Informaciju ćemo odrediti kao onaj podatak koji ima tržišnu vrednost u procesu donošenja poslovnih odluka na menadžerskom nivou. Znači informacija je uvek relevantna za buduće poslovne odluke. Ako to nije, onda je samo istorijski podatak. Potom se mora zasnovati objektivni standard prema kome revizor može vrednovati i prosuđivati. Kvantifikovana informacija može, i stvarno u praksi dobija najrazličitije oblike. Predmet revizije može biti mnogostruk. Najčešće su to finansijski iskazi firme, mada može biti i vreme koje je potrebno nekom od zaposlenih i grupi da završi određeni posao. Moguće je obaviti reviziju ukupnih troškova završetka određenog investicionog projekta koji finansira vlada iz budžeta, reviziju poreske prijave građana i još mnogo toga što zadovoljava prethodni kriterijum.

Izbor kriterijuma za vrednovanje kvantitativne informacije može varirati u zavisnosti od predmeta revizije. Navešćemo ilustraciju revizije analitičkog računa kupca isporučioaca sirovina. Potrebno je proveriti: 1. da li su naručene količine prema specifikaciji iz fakture dobavljača stvarno primljene u skladište firme, 2. da li su to one sirovine koje su naručene, 3. da li su to količine koje su potrebne za održavanje kontinuiteta proizvodnje, i da li je 4. zaračunata cena za isporučene sirovine razumna? Kriterijum koji ćemo odabrati zavisi od ciljeva koji ćemo postaviti pred reviziju.

ŠTA JE TO EKONOMSKI ENTITET?

Kada god obavljate neku od revizija, prvo i neizostavno morate utvrditi opseg, obim svoje odgovornosti i to jasno i nedvosmisleno. Time ste maksimalno zaštitili sebe, proces i izveštaje revizije i interese vašeg klijenta, čime minimizirate potencijalne "razlike u očekivanjima" koje vas uvlače u konflikte pa čak i u sudske sporove i gubitke.

² Arens A. A., Loebecke J. K. (1988) *Auditing, An Integrated Approach*. Fourth edition. Englewood Cliffs, New Jersey, 07632: Prentice Hall Inc. Naša dalja izlaganja su u osnovi oslonjena na ovaj uvodni univerzitetski kurs iz revizije.

Prvi i osnovni metod koji se koristi jeste instrumentarijum privrednog prava. Potrebno je definisati ekonomski entitet (privredni subjekt - firmu) i vremenski period koji će se obuhvatiti revizijom. U većini slučajeva u praksi revizije u SAD i Velikoj Britaniji ekonomski (privredni) entitet se poklapa sa pravnim subjektivitetom. To je slučaj u i našoj praksi. U praksi entitet može biti preduzeće, korporacija (akcionarsko društvo), ortačka firma, vlastito inokosno preduzeće, javno preduzeće, državna organizacija ili institucija. Ipak ovaj prvi entitet se može dalje deliti na manje bazične entitete, poput odseka, odeljenja, ogranaka, filijala, podružnica, pogona, povezanih preduzeća, itd. To čak može biti i pojedinac. Tipično je u praksi vremenski period od godinu dana, koji se najčešće poklapa sa poslovnom odnosno fiskalnom godinom. Ipak periodi revizije mogu biti i kraći: mesec, tromesečje, par godina, pa u ekstremnim slučajevima čak i životni vek.

AKUMULIRANJE I VREDNOVANJE DOKAZA

Dokazi, evidencije, kao i u pravosuđu, mogu imati sasvim neočekivane oblike. Verovatno nam je po svemu sudeći najbliže svedočenje klijenta u reviziji. Veoma su pouzdani izvori dokaza u pismenoj formi kroz potvrde sa ovlašćenim osobama izvan firme koja je predmet revizije. Opservacije kompetentnog revizora su izuzetno vredni dokazi, jer je on dovoljno stručan i pouzdan da razumno prosuđuje. Da bi se zadovoljili unapred postavljeni visoki ciljevi i zahtevi procesa revizije nužan i nezaobilazan uslov je da revizor pribavi dovoljno kvalitetnih i pouzdanih dokaza. I tu počinje prava revizija. Veština revizora je u tome da odluči koliko je dokaza potrebno, i u vrednovanju da li je kvantitativna informacija u korespondenciji sa prethodno zasnovanim kriterijumom. Prethodno je kritični deo svake revizije. Sada već jasno sagledavate da je revizija proces u kome su svi delovi izuzetno važni, tako da nema celine čak i bez najmanjeg dela. Uvek se više pouzdajte u interne dokaze nego eksterni, ali je sumnja sastavni deo vašeg budućeg posla. Naša je preporuka: "Verujte svakom i svemu i proverite sve što pobuđuje i najmanju sumnju".

ZBOG ČEGA REVIZOR TREBA BITI KOMPETENTNA I NEZAVISNA OSOBA?

Da bi neko postao dobar revizor mora svuda u svetu a od skora i kod nas biti visoko kvalifikovan. Zbog čega? Da bi mogao da kompetentno revizorski prosuđuje mora znati sve tipove evidencije koje je potrebno prikupiti da bi se došlo do odgovarajućeg zaključka revizije po prikupljanju dokaza revizije. Jednako je značajno i stalno se naglašava da revizor mora imati sasvim nezavistan mentalni sklop ličnosti i vrednosne stavove koji nisu politički ni interesno određeni. U našoj praksi su nam i te kako poznati kompetentni stručnjaci koji su lične interese stavili ispred struke, tako da se od takvih "revizora" ne može očekivati nepristranost u prikupljanju dokaza i u njihovom prosuđivanju. Zbog čega bi svi budući revizori u našoj zemlji morali da prođu program obuke i polažu za licencu? Jednostavno zbog toga što čak i republički ministar unutrašnjih poslova ako želi da vozi vlastiti ili službeni automobil određene kategorije, nezavisno da li je ikada bio član komisije za polaganje vozačkih ispita pa čak i njen predsednik, mora da položi ispit i dobije vozačku dozvolu. Ako mi u Srbiji ikada budemo dodeljivali titule revizora "prema zaslugama", univerzitetskim i naučnim zvanjima ili za broj godina rada u struci, nećemo zadovoljavati stroge međunarodne propise i IV direktivu Evropske zajednice koji striktno zahtevaju da svi revizori moraju proći odgovarajuću obuku, sticati formalne kvalifikacije i obavljati praksu u revizorskim firmama. Svako re-

šenje izvan prethodnog će biti samo gubitak vremena, jer tada neće ništa vredeti ni licence onih revizora koji su uspešno prošli sve programe obuke.

Totalna nezavisnost je po svemu sudeći ideal ka kome se teži, jer je apsolutna nezavisnost pre svega teorijski koncept. Ipak se nezavisnost može ostvariti u određenom stepenu, s obzirom na konkretne okolnosti. Za svoju nezavisnost kao revizora se ljubomorno borite, jer na dugi rok od stepena nezavisnosti zavisi vaš ugled i prihodi. I pored toga što firma odnosno pojedinac koji obavlja reviziju dobijaju za to nadoknadu, i dalje stvarno možete biti nezavistan da sprovedete reviziju na čije se rezultate mogu pouzdati korisnici ovih informacija. Što ste nezavisniji, sve veće su šanse da su vaši izveštaji revizije objektivni, a samo su kao takvi široko prihvatljivi.

IZVEŠTAVANJE U REVIZIJI

Finalna faza ciklusa i procesa revizije jeste *izveštaj revizije*. Kroz ovaj formalni dokument se obavlja komuniciranje sa korisnicima revizorskih informacija, zasnovanim na revizorskim izveštajima. Pažljivom oku stručnog čitaoca revizorskih izveštaja ne može promaći činjenica da ima veliki broj revizorskih izveštaja koji se po svojoj prirodi razlikuju. Ipak svi revizorski izveštaji moraju posedovati jednu zajedničku osobinu - kvalitet. Svaki revizorski izveštaj mora informisati čitaoca i korisnike informacija o stepenu korespondencije između informacije koju je moguće kvantifikovati i unapred zasnovanog kriterijuma. Čak se izveštaji mogu razlikovati po formi, stereotipu jezičkog izražavanja, sklopu rečenica, posebno po kvalitetu tehničkog sadržaja. Revizorski izveštaji i istinitosti i objektivnosti finansijskih iskaza firme mogu se kretati u opsegu od jednostavnog usmenog izveštaja u obliku iskaza ako je predmet revizija obavljena za pojedinca koji je naručio ovu uslugu.

Interesantan je i dosta blizak našem svakodnevnom načinu rezonovanja način kako se obavlja revizija poreske prijava u američkoj praksi. To je za svakog od nas veoma značajna zamisao kako se obavlja revizija poreske prijave građanina. Reviziju obavlja agent unutrašnje poreske službe. Agent - poreski službenik pregleda i razmatra one dokaze koje podupiru navode iz poreske prijave građanina, koje je on podneo. Uz to koristi brojne druge izvore informacija, kao što su izveštaji poslodavca, kreditnih agencija, banaka, osiguravajućih društava itd. Za čim traga i šta želi da utvrdi poreznik? Pre svega da kroz reviziju poreske prijave građanina utvrdi da li poreska prijava podneta na takav način koji je konzistentan sa zahtevima zakona o oporezivanja građana. Po završetku revizije, agent unutrašnje poreske uprave SAD izdaje izveštaj poreskom obvezniku. U izveštaju stoji da li treba i koliko dodatnih poreza da plati obveznik, mora mu dati savet odnosno pravnu pouku da ima pravo i kako da ostvari refundiranje preplaćenog poreza, ili može utvrditi da nije došlo ni do kakve promene u statusu poreskog obveznika.

ODNOSI IZMEĐU REVIZIJE I RAČUNOVODSTVA

Primer prakse Velike Britanije Za proces revizije i sam izveštaj revizije odnosno revizorov izveštaj bitno je da nema *negativnih otkrića*. Zakon o preduzećima Velike Britanije zahteva da eksterni revizor odgovori na dva specifična pitanja:

Da li se finansijski iskaz - izveštaj pridržava računovodstvenih pravila i pravila u pogledu objavljivanja - obelodanjivanja, sadržanih u Zakonu o preduzećima u svetu, a kod nas u Zakonu o računovodstvu. Napomena: Relativno je lako utvrditi da li finansijski izveštaji

ispunjavaju statutarne zahteve (zakonski i podzakonski akti, statuti, pravila) pod uslovom da u tom poslu revizor koristi listu za proveru, koja se naziva ček - lista.

Da li finansijski izveštaj predstavlja istinito i pošteno viđenje finansijskog položaja kompanije?

Mišljenje revizora o istinitosti i poštenosti računa kompanije zasnivaće se na vašoj proceni sledećih pitanja:

- Da li u računima ima materijalnih grešaka i nepravilnosti
- Da li su relevantni računovodstveni standardi primenjeni na ispravan i odgovarajući način?

Savremena teorija i praksa revizije smatra da finansijski izveštaj neće:

"predstavljati istinito i pošteno viđenje niti na ispravan način odražavati rezultate operacije firme" osim ako se u procesu sastavljanja finansijskih izveštaja firma, odnosno njen menadžment nije striktno pridržavao relevantnih računovodstvenih standarda. U SAD su to GAAP, kod nas odnedavno Međunarodni računovodstveni standardi - MRS. Shodno tome revizorska aktivnost često zavisi od promena u nacionalnom računovodstvenom sistemu i računovodstvenim standardima.

ŠTA JE REVIZIJA?

Jedna od čestih definicija revizije je: "da je revizija nezavisni pregled i izražavanje mišljenja o finansijskim izveštajima preduzeća što čini naimenovani revizor u smislu obavljanja dužnosti koje proističu iz tog naimenovanja, a u skladu sa statutarним pravilima".³

Upamtite da su za reviziju ključne sledeće reči:

- Nezavisni
- Pregled
- Mišljenje
- Izražavanje
- Finansijski izveštaj
- Preduzeće
- Naimenovani revizor
- Statutarна pravila.

RAZLIKA IZMEĐU REVIZIJE I RAČUNOVODSTVA

Mnogi korisnici finansijskih iskaza i na njima zasnovanih informacija, javnost pa često i stručnjaci nisu u stanju da naprave jasnu razliku između (finansijskog) računovodstva i revizije. Često greše poistovećujući ove dve odvojene stručne, naučne i praktične oblasti. Zbog čega nastaje ova konfuzija? Zbrka je pre svega što se revizija bavi primarno računovodstvenim informacijama koje su sadržane u finansijskim iskazima entiteta. Mnogi odlični revizori su u početku bili izvanredno dobri računovođe. Ovom neispravnom shvatanju u svetu

³ Šire u (1989). APC, Great Britain.

doprinosi činjenica da revizor najčešće ima titulu ovlašćenog javnog računovođe - OJR (eng. Certified Public Accountant - CPA). Jednostavno treba poći od definicije računovodstva. Šta je računovodstvo? *Računovodstvo je proces beleženja, klasifikovanja i sumarizovanja (sabiranje) ekonomskih događaja na logičan način sa svrhom obezbeđivanja finansijskih informacija donosiocima odluka.*⁴

Ne treba posebno dokazivati da je funkcija računovodstva izuzetno značajna u tržišnim privredama koje se zasnivaju na konceptu privatnog i državnog vlasništva. Ova funkcija je važna i u društvu. Samo odlično i pouzdano računovodstvo nudi i snabdeva kvalitetnim i kvantitativnim finansijskim informacijama primarno kompetentne menadžere u firmama da bi donosili profitonosne poslovne odluke. Ove informacije mogu koristiti i ostali. Šta sve moraju znati računovođe da bi pružili relevantne i pouzdane informacije potencijalnim korisnicima? Kompetentni računovođa treba da raspolaze obuhvatnim znanjima principa, pravila, standarda, smernica i uputstava koji su potrebni za ispravno pripremanje i obelodanjivanje računovodstvenih informacija. Računovođe moraju u firmama u kojima rade da razviju odgovarajuće sisteme obračuna koji će osigurati da su svi poslovni ekonomski događaji - transakcije u firmi - entitetu evidentirani na odgovarajući predviđeni način, blagovremeno i uz razumne troškove.

Postavlja se bazično pitanje - koji je osnovni interes i motiv revizije u analizi računovodstvenih podataka? Primarni je, da se precizno i prema unapred izabranom kriterijumu odredi saglasnost sa sledećom pretpostavkom revizije. Da li informacije koje je računovodstvo evidentiralo na odgovarajući predviđeni način istinito i objektivno odlikavaju ekonomske događaje tokom obračunskog perioda? Ovo je ključno pitanje revizije. Koja su to osnovna pravila koja u svom radu koristi revizija? Bazični kriterijum u radu revizije jesu računovodstvena pravila - standardi na osnovu kojih se vrednuje da li su i u kom stepenu računovodstvene informacije pravilno evidentirane. Zbog toga revizor stvarno mora izvanredno i obuhvatno da poznaje računovodstvena pravila, standarde, smernice, uputstva, metodologije, itd. U kontekstu revizije finansijskih iskaza firme bazični kriterijum jesu generalno prihvaćeni računovodstveni principi (eng. generally accepted accounting principles - GAAP). Otuda se u učenju revizije i radu na njoj podrazumeva samo po sebi odlično poznavanje računovodstva.

TIPOVI REVIZIJE

U ovom delu ćemo dati kratak pregled osnovnih tipova revizije kakve poznaje savremena svetska praksa. To su:

- operativne revizije (revizija poslovanja) (eng. operational audits)
- revizije usaglašenosti (eng. compliance audits) i
- revizije finansijskih iskaza firme (eng. audits of financial statements).

OPERATIVNA REVIZIJA

Operativna revizija je pregled i sagledavanje bilo kog dela poslovne organizacije, njenih poslovnih procedura i postupaka. Kroz operativnu reviziju se sagledavaju metodi koje firma

⁴ Ibid. 3.

koristi. Operativna revizija vrednuje *efikasnost i efektivnost poslovanja predmetnog entiteta*. Po završetku i kompletiranju operativne revizije prezentira se izveštaj menadžmentu radi daljeg unapređenja poslovanja sa ciljem podizanja rentabilnosti.

Stvarno ima mnogo oblasti u kojima se može primeniti operativna revizija za vrednovanje poslovanja firme ili banke. Zbog svog širokog i stvarno fleksibilnog pristupa operativna revizija nije oštro definisana kao revizija finansijskih iskaza. Zbog toga se ne može govoriti o tipičnoj operativnoj reviziji. Ako ste interni ili eksterni revizor u nekoj firmi - klijentu morate biti u stanju da istinito i objektivno vrednujete *relevantnost i adekvatnost raspoloživih informacija*. To mogu biti informacije vezane za kupovinu osnovnih sredstava, investicije u obrtna sredstva. Operativna revizija može sagledavati tok računovodstvene dokumentacije, tokove informacija, način donošenja poslovnih odluka, organizacionu strukturu banke. Na toj osnovi se sagledava da operativna revizija nije strogo ograničena na računovodstvene informacije i finansijske izveštaje. U operativnoj reviziji se vrednuje na primer: organizaciona struktura firme, poslovanje odeljenja za računarsku obradu podataka, proizvodne metode, kontrola kvaliteta, marketing, prodaja i nabavka. To mogu biti i stvarno jesu sve ostale oblasti za koje je kvalifikovan operativni i/ili komercijalni revizor.

Mnogo je teže jasno i precizno definisati operativnu reviziju i sadržaj njenih izveštaja, nego kod ostala dva tipa koja smo prethodno naveli. Zbog čega? Pre svega što su termini *efikasnost i efektivnost* složeni po svojoj zamisli i sadržaju. Uz to su izuzetno teški za objektivizirano i univerzalno praćenje i merenje. Mnogo je jednostavnije da se vrednuje, procenjuje i daje mišljenje da li su finansijski iskazi istiniti i objektivni, da su izrađeni u skladu sa generalno prihvaćenim računovodstvenim principima. Izuzetno je teško unapred postaviti kriterijum za vrednovanje informacija koje se mogu kvantifikovati u procesu operativne revizije. U suštini je ustanovljavanje kriterijuma izuzetno subjektivno obojeno. Zbog toga se u suštini operativna revizija u svom polju rada prepliće pa se čak može i tvrditi da je identična savremenom menadžment konsaltingu, čime se udaljava od centralnog koncepta revizije. Operativna revizija dobija sve veći značaj i koristi se na kreativan način za različite rastuće potrebe firmi i banaka.

REVIZIJA USAGLAŠENOSTI

Revizija usaglašenosti omogućava da se odredi da li entitet u kome se obavlja revizija usaglašenosti sledi i u kojoj meri specifične menadžerske ili bilo koje druge procedure i/ili pravila koje je postavilo neko više rukovodstvo ili telo. U našim uslovima mnoge firme uopšte ne poseduju razrađena pravila poslovanja. Zbog toga je teško govoriti o reviziji usaglašenosti. Jer ako nema unapred postavljenih pravila kako se uopšte može meriti da li ih se neko i u kojoj meri pridržava u svom radu. Jedan od odličnih primera revizije usaglašenosti za grupu kompanija je da li svaka kompanija striktno sledi računovodstvenu proceduru koju je propisao glavni finansijski kontrolor grupe ili interni revizor. Tako se mogu podvrgnuti reviziji isplaćene plate, da li su u skladu sa kolektivnim ugovorom sa sindikatima o minimalnim nadnicama, da li su dobro obračunati porezi na promet i slično. Takođe se mogu pregledati pravni ugovori i ispunjavanje obaveza po njima prema bankama i ostalim poveriocima. Time se sagledava i ocenjuje da li firma ispunjava svoje zakonske obaveze i u kojoj meri, što revizoru pruža dodatni uvid i njen stvarni kredibilitet, poslovni moral i ugled. U SAD je uobičajena operativna revizija bolnica, vladinih ustanova, javnih kompanija, posebno u onim oblastima u kojima viši organi vlasti propisuju obaveze poslovanje za niže koji ih se moraju pridržavati. U svetu se zapaža trend da raste broj neprofitnih organizacija koja

moraju da razvijaju i primenjuju određene politike i propise, ugovorne i zakonske obaveze, što sve može zahtevati potrebu rada i izveštaja revizije usaglašenosti.

Za razliku od komercijalne revizije koja svoje izveštaje namenjuje širokom spektru stvarnih i potencijalnih korisnika računovodstvenih informacija sadržanih u finansijskim iskazima, operativna revizija svoje izveštaje najčešće namenjuje unapred već poznatom korisniku unutar organizacione jedinice firme koja je predmet revizije. Ko je primarno zainteresovan u firmi da se svi strogo pridržavaju propisanih pravila i politika? Prvenstveno menadžeri, jer imaju velike interese da se svi ponašaju strogo u skladu sa propisanim pravilima i procedurama poslovanja. Zbog toga je u praksi uobičajeno da posao operativne revizije obavlja odsek za internu reviziju firme ili banke. Ima izuzetaka i od ovog pravila. Kada se želi podići kredibilitet izveštaju operativne revizije ili kada odeljenje interne revizije ne raspolaže adekvatnim osobljem i sredstvima unajmljuje se ugledna revizorska firma koja će prezentirati izveštaj operativne revizije. Tada eksterni revizori daju mišljenje o usaglašenosti poslovanja sa propisanim zahtevima. Jedan od dobrih primera je kada poreske vlasti unajmljuju odličnog eksternog poreskog revizora, koji treba da utvrdi da li je firma ili pojedinac podneo ispravnu poresku prijavu i na toj osnovi platio porez koliko je trebalo, veći ili manji.

REVIZIJA FINANSIJSKIH ISKAZA

Revizija finansijskih iskaza firme se obavlja da bi se utvrdilo da li se ukupni finansijski iskazi i informacije koje se mogu kvantifikovati verifikovane, i iskazane u skladu sa specifičnim odabranim kriterijumom. Kao što smo na više mesta prethodno naglasili univerzalni unapred odabrani kriterijum jesu generalno prihvaćeni i primenjeni računovodstveni principi. Za osnovni kriterijum revizije se takođe može izabrati kao osnov neko od sledećih merila: gotovina ili bilo koja druga bilansna kategorija koja je prihvatljiva.

U većini slučajeva u američkoj poslovnoj praksi finansijski iskazi pored iskaza stanja, iskaza dobitka/gubitka, sadrže iskaz finansijske pozicije, iskaz o novčanim tokovima, uključiv prateće fusnote.

Osnovna pretpostavka na kojoj se zasniva revizija finansijskih iskaza je da će ih koristiti različite grupe potencijalnih korisnika, kao i da će se koristiti za različite svrhe. Zbog toga je za firmu dobro da koristi jednu revizorsku firmu da joj priprema različite izveštaje revizije. Na takve visoko ugledne i uverljive različite izveštaje revizije se mogu pouzdati različite grupe korisnika, čime se izbegava potreba i visoki troškovi da svaka grupa naručuje za sebe različit tip izveštaja revizije. Ukoliko korisnik informacija iz obavljene finansijske revizije iz bilo kojih razloga nije zadovoljan opsegom i dubinom obuhvata prezentiranog izveštaja, sasvim slobodno može radi svojih potreba koristiti druge izvore informacija. Ako neka banka ili firma kreditor želi da odobri zajam ili kredit određenoj firmi, biće joj u većini slučajeva sasvim dovoljno da konsultuje izveštaj revizije o finansijskim iskazima firme. Na suprot tome ako neka korporacija namerava da kupi drugu firmu ili spajanje, trebaće joj mnogo dublje analitičke informacije, kao što je na primer stepen istrošenosti osnovnih sredstava, troškovi zamene pohabane investicione opreme. Za te svrhe korporacija može koristiti svoje interne revizore kao podesno rešenje.

KLJUČNE TAČKE

Komercijalna eksterna revizija je jedan od bitnih institucionalnih stubova berzanskih finansijskih i investicija u hartije od vrednosti. Revizija je proces u kome kompetentna, nezavisna oso-

ba akumulira i vrednuje dokaze o informaciji koja se može kvantifikovati, koja je povezana sa određenim ekonomskim entitetom, u svrhu određivanja i izveštavanja o stepenu korespondiranja između informacije koja se može kvantifikovati i unapred zasnovanog kriterijuma.

Dokazi, evidencije u reviziji, kao i u pravosuđu, mogu imati sasvim neočekivane oblike. Verovatno nam je po svemu sudeći najbliže svedočenje klijenta u reviziji. Veoma su pouzdani izvori dokaza u pismenoj formi kroz potvrde sa ovlašćenim osobama izvan firme koja je predmet revizije. Opservacije kompetentnog revizora su izuzetno vredni dokazi, jer je on dovoljno stručan i pouzdan da razumno prosuđuje. Da bi se zadovoljili unapred postavljeni visoki ciljevi i zahtevi procesa revizije nužan i nezaobilazan uslov je da revizor pribavi dovoljno kvalitetnih i pouzdanih dokaza. Tu počinje prava revizija.

Veština revizora je u tome da odluči koliko je dokaza potrebno, i u vrednovanju da li je kvantitativna informacija u korespondenciji sa prethodno zasnovanim kriterijumom. Prethodno je kritični deo svake revizije. Revizija je proces u kome su svi delovi izuzetno važni, tako da nema celine čak i bez najmanjeg dela. Uvek se više pouzdajte u interne dokaze nego eksterne, ali je sumnja sastavni deo revizorskog posla. Preporuka je "*verujte svakom i proverite sve što pobuđuje i najmanju sumnju*".

Revizor stvarno treba biti profesionalno visoko kompetentna osoba, od kredibiliteta, uz to u svakom pogledu nezavisna. Finalna faza ciklusa revizije jeste izveštaj revizije. To je formalni dokument posredstvom koga se obavlja komuniciranje sa korisnicima revizorskih informacija. Revizorski izveštaj mora informisati čitaoce i korisnike informacija o stepenu korespondencije između informacije koju je moguće kvantifikovati i unapred zasnovanog kriterijuma. Za razliku od revizije računovodstvo je proces beleženja, klasifikovanja i sumarizovanja ekonomskih događaja na logičan način sa svrhom obezbeđivanja finansijskih informacija donosiocima odluka. Osnovni tipovi revizije su operativna revizija, revizija usaglašenosti i revizija finansijskih iskaza entiteta.

Operativna revizija je pregled i sagledavanje bilo kog dela poslovne organizacije, njenih poslovnih procedura i postupaka. Kroz operativnu reviziju se sagledavaju metodi menadžmenta koje firma koristi. Operativna revizija vrednuje *efikasnost i efektivnost poslovanja poslovnog entiteta*. Po završetku i kompletiranju operativne revizije prezentira se izveštaj menadžmentu radi daljeg unapređenja poslovanja sa ciljem podizanja rentabilnosti. Revizija usaglašenosti omogućava da se odredi da li entitet u kome se obavlja revizija usaglašenosti sledi i u kojoj meri specifične menadžerske ili bilo koje druge procedure i/ili pravila koje je postavilo neko više rukovodstvo ili telo. Za razliku od komercijalne revizije koja svoje izveštaje namenjuje širokom spektru stvarnih i potencijalnih korisnika računovodstvenih informacija sadržanih u finansijskim iskazima, operativna revizija svoje izveštaje najčešće namenjuje unapred već poznatom korisniku unutar organizacione jedinice firme koja je predmet revizije.

Revizija finansijskih iskaza firme se obavlja da bi se utvrdilo da li se ukupni finansijski iskazi i informacije koje se mogu kvantifikovati verifikovane, i iskazane u skladu sa specifičnim odabranim kriterijumom. Univerzalni unapred odabrani kriterijum jesu generalno prihvaćeni i primenjeni računovodstveni principi.

PRIMENA PRINCIPA

1. Šta je komercijalna revizija?
2. Šta su dokazi u reviziji i kako se mogu koristiti u pravosuđu?
3. Kakve dokaze treba da pribavi revizor da bi mu se verovalo?
4. Kakva osoba treba biti revizor i revizorska kuća?
5. Analizirajte osobine revizora u svetu i kod nas u praksi. Kakve su sličnosti i razlike po vašem mišljenju.
6. Šta je revizorski izveštaj?
7. Objasnite operativnu reviziju?
8. Odredite reviziju usaglašenosti?
9. Obrazložite sadržaj revizije finansijskih iskaza entiteta?

BIBLIOGRAFIJA I DODATNA LITERATURA

- ACCA (1990) *Lecturer's Manual. Auditing*. 2 nd Edition. London: Longman ACCA - The Chartered Association of Certified Accountants.
- ACCA (1990) *The Open College Auditing*. Paper 2.1, Workbooks: 1, 2, 3, 4, 5, London: ACCA - The Chartered Association of Certified Accountants.
- Arens A. A., Loebecke J. K. (1988) *Auditing. An Integrated Approach*. Fourth Edition. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, Inc.
- Ljutić B. Ž. Revizija i finansijski menadžment. U Ljutić B. Ž. (1996) Glavni urednik *Osnovi finansija za menadžere. Fundamentalni koncepti finansijskog menadžmenta*. Beograd: Panda Graf.